

Ceglarska, Dorota

200 lat prasy polskiej na Śląsku

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 30/1, 113-114

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

200 LAT PRASY POLSKIEJ NA ŚLĄSKU

Minęło 200 lat od chwili, kiedy w 1789 r. powstało na Śląsku pierwsze pismo w języku polskim — „Gazety Śląskie dla Ludu Pospolitego”, jako mutacja miesięcznika „Schlesische Volkszeitung zum Nutzen und Vergnügen”. W dniach 13—14 grudnia 1989 r., z tej okazji odbyła się w Opolu sesja naukowa poświęcona dwustuletnim dziejom prasy na Śląsku, którą zorganizował Samodzielny Zespół Badań Prasoznawczych, kierowany przez Joachima Glenska. Do udziału w sesji zostali zaproszeni autorzy książek poświęconych dziejom prasy śląskiej, najwybitniejsi historycy prasy, współtwórcy i organizatorzy prasy śląskiej z różnych ośrodków naukowych.

Franciszek Marek (WSP Opole, autor książki *Najdawniejsze czasopisma polskie na Śląsku 1789—1854*, Wrocław—Opole 1972) w wystąpieniu pt. *Najdawniejsze czasopisma polskie na Śląsku* omówił początki prasy (do połowy XIX w.). Mieczysław Pater (Uniwersytet Wrocławski) w referacie pt. *Wartości uniwersalne i narodowe w prasie polskiej na Górnym Śląsku w drugiej połowie XIX i na początku XX w.* szczególną uwagę zwrócił na uniwersalne wartości chrześcijańskie jako kontynuujące wartości narodowe i będące oparciem dla Polaków w dobie braku państwowości. Referat Joachima Glenska nosił tytuł *Rozwój prasy lokalnej na obszarze styku dwóch narodowości*. Autor dokonał pierwszej próby nakreślenia rozwojowej linii zarówno prasy polskiej, jak i niemieckiej na Górnym Śląsku ukazując jej wzajemne zależności. Wskazał na stopniowy wzrost aspiracji politycznych tych czasopism oraz apogeum natężenia tendencji nacjonalistycznych, które przypadło na okres plebiscytu i powstań śląskich (1919—1921) — gdy zarówno Niemcy jak i Polacy wydawali nawet prasę w języku przeciwnika.

Następnie Jerzy Myśliński (IBL PAN) wygłosił referat *Prasa socjalistyczna na Śląsku*, w którym scharakteryzował rozwój omawianej prasy podejmując próbę porównania jej dziejów w Niemczech i w Austrii, w zróżnicowanych warunkach politycznych i wyznaniowych. Na Śląsku Cieszyńskim prasa ta była równorzędna z prasą innych plebejskich nurtów politycznych, na Górnym Śląsku, ograniczona praktycznie do jednego tytułu, stała się bez wątpienia ważnym orężem PPS i klasowego ruchu zawodowego. Kolejny tekst, *Prasa polska na Śląsku Opolskim w dwudziestoleciu międzywojennym*, przedstawił Jerzy Ratajewski (Uniwersytet Śląski). Omówił prasę według metody prasoznawczej, tzn. schematu twórcy, odbiorcy, warunki przekazu itd. Podobny temat, a ściśle prasy województwa śląskiego w dwudziestoleciu międzywojennym, podjęła w swym wystąpieniu Anna Mielczarek-Bober.

Jerzy Jarowiecki (WSP Kraków) w referacie *Prasa śląska w latach 1939—1945* zaprezentował prasę różnych ugrupowań politycznych i społecznych, wydawaną na Śląsku. Na ogólną liczbę ok. 2 tys. tytułów gazet konspiracyjnych, w okręgu śląskim

ukazywało się ponad 50 tytułów (w tym 40 związanych z obozem londyńskim, a 12 z PPR i organizacjami podobnymi do niej programowo). O „złotym wieku” prasy polskiej na Górnym Śląsku (1848—1948) mówił Aleksander Kwiatek (Instytut Śląski). Autor przedstawił kierunki rozwoju czasopiśmiennictwa polskiego na Śląsku, przede wszystkim na tle wartości: narodowych, społecznych i wyznaniowych. Interesowało go pytanie, od kiedy i do jakiego momentu prasa górnośląska posiadała polityczną podmiotowość, jaka była jej ideowa i organizatorska rola w procesie narodowotwórczym oraz w warunkach polskiej państwowości. Stwierdził, iż w czasach niewoli narodowej i w okresie II Rzeczypospolitej prasa ta zachowywała społeczną funkcję i utrzymywała ideową ciągłość. Po II wojnie światowej nie zdołała odbudować swojej dawnej pozycji. Spostrzeżenie to autor łączy z odrzuceniem przez siły lewicy, w ramach tzw. polityki narodowościowej na Górnym Śląsku, wartości regionalnych.

Alina Słomkowska (Uniwersytet Warszawski) i Zbigniew Grabowski (Instytut Śląski) zaprezentowali referat pt. *Etapy rozwoju prasy w PRL a ewolucja dziennikarstwa na Śląsku*. Zawierał on charakterystykę kolejnych faz ewolucji prasy po II wojnie światowej ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki dziennikarskich spraw na Śląsku, poczynając od 1945 r., a kończąc na 1989, z prasą „Solidarności” i tzw. drugiego obiegu włącznie. Z tekstem zatytułowanym *Prasa popołudniowa na Śląsku po 1945 r.* wystąpiła Danuta Grzelewska (Uniwersytet Warszawski). Autorka omówiła w nim genezę pism popołudniowych na Śląsku oraz przedstawiła procesy i przeobrażenia, którym podlegały, porównując ich ewolucję ze zmianami w prasie popołudniowej wydawanej po 1945 r. w Polsce. Maria Kalczyńska (Instytut Śląski) przedstawiła referat *Książka polska w wydawnictwach prasowych na Górnym Śląsku w XIX w.* Autorka scharakteryzowała wydawnictwa, które oprócz wydawania czasopism, książek, druków akcydensowych, prowadziły ożywioną działalność oświatową. Za prekursora polskiego wydawnictwa prasowego na Górnym Śląsku uznała Teodora Heneczka, prowadzącego w latach 1868—1872 w Piekarach wydawnictwo „Zwiastuna Górnośląskiego”. Do najczęstszych publikacji wydawniczych należały: książki religijne, kalendarze ludowe, śpiewniki, opowiadania historyczne.

Spośród współtwórców prasy śląskiej wystąpił red. Wilhelm Szewczyk z tekstem *Czasopisma kulturalne na Śląsku*. Mówił o losach pism społeczno-literackich, z którymi związał się w dwudziestoleciu międzywojennym i w okresie Polski Ludowej.

Ponadto referaty wygłosili: Jerzy Pośpiech (WSP Opole) — *Prasa jako źródło do badań folkloru polskiego na Śląsku*, Stanisław Łuczko (Opole) — *Poezja na łamach prasy śląskiej* oraz ks. Joachim Giela — *Czasopisma katolickie na Śląsku*. Nie zabrakło też wypowiedzi Ireny Hundt — córki redaktora z okresu dwudziestolecia międzywojennego — Antoniego Pawlety. Zwróciła ona uwagę na sposób finansowania pism: inny w przypadku pisma Łangowskiego, a inny w przypadku pism jej ojca, który oparł się na funduszach rodzinnych.

Cenne uzupełnienia, dotyczące finansowania zwłaszcza prasy konspiracyjnej podczas okupacji, wniosła dyskusja. Wiele kontrowersji natomiast wzbudziły zagadnienia metodologiczne, w szczególności dotyczące punktu wyjściowego i kryterium wartościowania prasy. M. Pater i A. Kwiatek bronili stanowiska, że na analizowaną gazetę trzeba patrzeć przez system wartości preferowanych przez redakcję danego pisma, badacz powinien się z nimi identyfikować. J. Jarowiecki, J. Ratajewski i J. Gliński bronili prasoznawczych metod badawczych. Sesja oprócz ważnych uzupełnień do dotychczasowej literatury przedmiotu wniosła wiele nowatorskich ocen oraz rozszerzyła pole badawcze o nowe tematy i ujęcia (np. problemu współzależności prasy polskiej i niemieckiej).